
KOMUNIKOLOGICKÉ SKÚMANIA: O VÁGNOSTI „SYMBOLICKEJ LOGIKY“

PATRIK ISMAEL MÁJOVSKÝ, Katedra filozofie a dejín filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava, SR

Keywords: symbol – rule – syntheme – logic – ontology – ontology translation – semiotics – sign – information – difference – theory of communication – communicology – science – demarcation

„Existuje len jeden jediný dôvod, aby sme sa snažili pochopiť akúkoľvek usporiadanosť, akúkoľvek systém a jeho zdrojový kód. Je ním možnosť ho rozvrátiť, dehonestovať, ironizovať, ale najmä dôvod, naučiť tento systém v konečnom dôsledku, začať hrať podľa našich pravidiel. O nič viac v tejto hre, ktorú niektorí zvyknú s pátosom nazývať aj život, nejde.“

Úvod. Semióza, semiotika, znaky, diferencie, informácie a symboly.

Slovné spojenie, resp. komplex grafematických znakov >>s-y-m-b-o-l-i-c-k-á l-o-g-i-k-a<< tvorí už istú *ustálenú signifikáciu v procese semiózy*. Semiózy, ktorá je „denotujúci proces, ve ktorom se nějaký interpretant (efekt vyvolaný znakovou relací) stáva objektem pro další znak; případně“ ide o „pochopení sémiosis jako procesu toho, kdy se něco (znak) ocitá v pozornosti organizmu (nebo stroje) (...) v rámci různých modalit (vágnosti, relace, regularity)“ (ŠVANTNER 2020, 28), alebo ešte jednoduchšie: „konkrétny znakový proces, v ktorom niečo funguje ako znak. (...) Ide o zložený jav: niečo sa stáva znakom, funguje ako znak a chápe sa ako znak.“ (VOIGT 1981, 39) Symbolická logika teda v procese semiózy naznačuje konfúziu antickej a scholastickej disciplíny s modernou matematickou „symbolikou“. Presnejšie: Konfúziu logiky, v štandardizovanej definícii ako disciplíny zaoberajúcej sa formami a zákonmi správneho usudzovania, s matematikou – *matematickou signifikáciou*, ako uzavretým a prostredníctvom komunikovaných axiém regulovateľným systémom semiózy. Táto konfúzia potom tvorí to, čo dnes niekedy chápeme aj pod *synonymnými označeniami*¹ ako *matematická*, či *formálna logika*.

„Symbolická logika“ má teda naznačiť a zdôrazniť najmä využitie *formalizovaného umelého „jazyka“* pri skúmaní logických štruktúr a inferencií. Dvoma zloženými vetami: Ide o formalizovaný preklad logických skúmaní *z prirodzenej fonetickej sústavy ako predispozície k signifikácii a znakového režimu* (Gilles Deleuze, Felix Guattari) – *podľa istého pravidla, kódu organizovanej a regulovanej makro signifikácie*² (vágne: prirodzený jazyk³), ktorá tak rozohráva hru ďalších *mikro signifikácii*, a jej rozvinutia v *grafickej*

---

¹ Uvádžanie synonym je jedným typom metódy definovania.

² Bližšie k pojmu znakový režim, ktorým pracuje vo svojej koncepcii Gilles Deleuze pozri napr. (CHARVÁT – KARĽA – ŠVANTNER 2015, 179 – 227) (CHARVÁT 2016) (DELEUZE – GUATTARI 2005, 7)

³ K spochybneniu jazyka a metafor typu: jazyk prírody, jazyk vedy, jazykový výraz atď. sa budem venovať v inej štúdií. Autor (Ja) z istých dôvodov, ktoré tu nemôžem uviesť, odmieta existenciu jazyka (langue), tzn. aj pojmov ako reč (langage) a prehovor (parole).

znakovej sústave/režime – *texte*, do umelého – neverbalizovateľného, alebo niekedy ťažko verbalizovateľného/artikulovateľného znakového režimu. Tento *formalizovaný znakový režim* v *procese komunikácie* následne eliminuje saussureovský akustický obraz (signifié), keďže si vynucuje ticho.

Formalizovaný znakový režim je tak z ontologického hľadiska limitovaný len a len na skripturálny/grafický/textový komunikačný systém (!). Samozrejme, pre poriadok znakov, nie vecí ako peircovských *dynamických objektov* (alebo kantovských „vecí o sebe“)⁴, treba poznamenať, že *homo sapiens sapiens* v procese antroposemiózy (a tým pádom aj biosemiózy) disponuje rôznymi znakovými sústavami (dispozíciami k signifikácii⁵ prostredníctvom ruky, tela a jazyka a neskôr analyticky rozvrhnutého priestoru) a znakovými režimami, ktoré sa vzájomne dopĺňajú, prekladajú a koordinujú. Od použitej znakovej sústavy a režimu neskôr závisí schopnosť druhu *homo sapiens sapiens* rozlíšiť rôzne *diferencie* v realite a fixovať ich, pretože obojstranná fixácia – izomorfizácia zefektívňuje *komunikáciu ako informačný tok*, t.j. ide o preklad rozmanitých *znakov* do *informácii* (interpretantov) a neskôr dát, ktoré sa v procese *informačnej sedimentácie*, či už na hmotných, alebo nehmotných nosičoch, stávajú v procese komunikácie „kultúrnymi“⁶ artefaktmi.⁷

Ak by sme silou mocou chceli nájsť tento zlomový bod – didaktickú fikciu/fabuláciu ad hoc, kedy sa z obyčajnej logiky, v jednom diskontinuitnom bode našich dejín stala „symbolická logika“, našli by sme ho u Gottloba Fregeho. Samozrejme, nejaký zástanca vedeckého kumulativizmu, kontinuity, by s nami teraz mohol polemizovať, ale jeho názor nás nebude zaujímať, pretože práve z formálnej logiky vieme, že v našom symbolickom svete neexistuje len jeden jediný operátor (!), totiž – vylučujúca disjunkcia $\vee\vee$ a nie sme ňou, minimálne pri takejto diskusii, limitovaní. Zároveň jeden z pilierov klasickej logiky – princíp *tertium non datur* (vylúčenie tretej možnosti, buď platí A, alebo $\neg A$) nie je už záväzným zákonom dokonca ani pre modernú logiku, ktorej cestu otvorila viachodnotová logika Jana Lukasiewicza.⁸ (pozri napr. PEREGRIN 2018, 32-33) Takže takéto námietky môžeme pokojne ignorovať a zároveň poukázať na prepojenosť logiky s matematikou ešte pred Fregem a logicizmom, pretože bez pojmu (symbolu/syntémy v arab. 3, v alfanumerickom gréckom systéme γ , v lat. III – tri), by sme ani nemali možnosť uvažovať o ne-možnosti tretej možnosti, resp. jej vylúčenia. Zároveň treba pripomenúť, že začiatky európskej logiky sa už štandardne v historizujúcej narácii spájajú s Tálesom z Milétu, ktorý údajne ako prvý formuloval geometrické vety a ich dôkazy. Ale vráťme sa k už spomenutému Fregemu.⁹

Ten vo svojom diele *Pojmové písmo* (Begriffsschrift, 1879) explicitne zdôraznil *rozdiel* medzi *logickou* a *mimologickou symbolikou*, pričom motiváciou zavádzania logickej symboliky, bolo prekonať vágnosť, viacznačnosť a neusporiadanosť prirodzeného jazyka (pre

⁴ K prepojeniu Peirca a Kanta pozri napr. (ECO 2011)

⁵ Signifikáciu na tomto mieste netreba stotožňovať s hrubými teóriami, ako je napr. teória referencie predpokladajúca ako presupozíciu nejaký externý referent.

⁶ Pojem kultúry subordinujeme pod komunikačný proces. Inými slovami: Kultúra bez tejto subordinácie je len vágny a špekulatívny pojem. Eliminácii kultúry prostredníctvom komunikologického skúmania sa budem venovať v ďalšej štúdii.

⁷ Tejto problematike sa budeme venovať v inej štúdii.

⁸ Reflexii funktorov a operátorov sa venuje napr. kombinatorická logika.

⁹ K načrtnutej polemike sa stručne vrátim v štvrtej kapitole, keď vysvetlím, čo je a ako funguje syntéma a poukážem na informačný oxymoron – neadekvátnosť zaužívaného spojenia symbolická logika.

nás *fonetického znakového režimu založeného na fixácii sonárnych diferencii imitujúcich časopriestorové diferencie, pričom diferencie fixujú a generujú informácie a vice versa*)¹⁰. A práve v tomto procese eliminácie znakovkej vágnosti v kontexte sémantiky mu poslúžila znaková redukcia. Koniec koncov aj samotný Frege mal v úvode *Pojmového písma* potrebu napísať formuláciu, že „Všetky znaky, ktoré používam...“, alebo sa k „znaku/znakovosti“ vrátil aj pri pojednávaní o logickej identite, tzn. len jedno, že Fregeho kostrbatá sémantika, založená na rozdielach významu a zmyslu, sa práve cez pojem *znaku* otvára dynamickejším semiotickým prieskumom.¹¹ Zmysel (Sinn), „teda dáva do vzťahu výraz, ktorým je vyjadrený, s určitou entitou, ktorú ma tento výraz označovať.“ (ZOUHAR 2010, 45). Tento proces signifikácie a semiózy, ani Fregeho teóriu, však nebudeme na tomto mieste rekonštruovať, pretože nás nezujíma. Len sme zvýraznili fakt, že sémantika¹² sa bez znakov, resp. pri ignorácii semiotiky stáva zmysluprázdnu špekuláciou odtrhnutou od reality. Napriek tomu sa ešte pár znakmi (slovami) musíme vrátiť k Fregeho redukcii.

O akú redukciu vlastne ide? A akú úlohu v tom hrá kľúčový pojem symbolu? „Prví z týchto rozmerů spočívá v tom, že Frege odhlíží od konkrétnej povahy všetkých výrazů jiných než těch, které vidí jako součásti 'logické kostry' jazyka. Zde můžeme hovořit o *abstrakci*: z hlediska logické struktury jazyka, a tedy obecné struktury argumentace, Frege velká většina slovní zásoby prostě nezajímá; a v jeho pojmovém písmu je nahrazována čistě 'formálními', tj. 'bezobsažnými' symboly.“ A ako dodáva Peregrin: „...treba mít na paměti, že pojmové písmo, jak ho ve své knize předvádí, není samo o sobě jazykem, ale spíše něčím jako 'jazykovou formou'.“ (PEREGRIN 2005, 42)

Na tomto mieste, „keď sa symboly stávajú intencionalne bezobsažnými“, zbavujú sa pôvodných kontextov, konotácií, vyprázdňujú sa, aby sa mohli zafixovať v inom znakovom režime, môžeme dokonca spozorovať paralelu s vývojom matematiky. Totiž – keď sa čísla, resp. cifry v záujme efektívnej kalkulácie¹³ postupne očisťujú od astrologických, religióznych,¹⁴ ale aj hospodárskych konotácií, ktoré tvoria okolo nich *symbolickú sieť* zakrivujúcu sa ako einsteinovský vesmír. Totiž – v „prvej fáze svojho vývoja však nie je ešte pojem čísla odtrhnutý od konkrétnych vlastností predmetov najčastejších skupín, s ktorými človek prichádza do styku. Tomu nasvedčujú aj názvy čísel u starých národov, u ktorých napríklad názov čísla 'päť', bol totožný s názvom ruky (päť prstov na ruke), číslo 'dvadsať' s názvom celého človeka (spolu dvadsať prstov).“ (ŠALÁT 1978, 29)

Abstrakcia, v ktorej sa pohybuje súčasná matematika, sa teda nerodí ex nihilo, ale ide o škálu a zároveň rezíduum pragmatických znakových invencií, nových pravidiel, nových relácií, ale najmä **schopnosti izolovať daný symbol a formalizovať ho, čím sa konštruuje nová abstraktná úroveň** (takýto formalizovaný a účelový preklad je tým bodom, keď prostredníctvom série inštruktívnych narácií pre homo sapiens sapiens emerguje nová abstraktná realita). Inými slovami: Ide o to preložiť symbol do nového znakového režimu,

¹⁰ K zdôvodneniu tejto tézy sa budem venovať na inom mieste.

¹¹ Je potrebné poznamenať, že rešpektujem koncepčný rozdiel medzi semiológiou, semiotikou a sémiotikou, na ktorý poukazuje napr. Martin Švantner pri skúmaní znakov, ale momentálne nevidím problém, aby sme saussureovskú a barthesovskú sémiológiu a peircovskú sémiotiku subordinovali pod semiotiku a semiotiku napr. pod komunikológiu (stručne: vedu o komunikácii, teóriu komunikácie, teóriu informácie).

¹² V ďalšej štúdii spochybníme aj „význam“ sémantiky. Ďalej len skratka DŠ.

¹³ Samozrejme rešpektujeme fakt, že súčasná matematika nie je len o kalkulácii, kombinatorike a aritmetike.

¹⁴ Toto konštatovanie neplatí pre numerológiu.

ktorý mu určí **novú pozíciu v štruktúre**, pričom táto štruktúra, alebo koncept štrukturujúci našu ontológiu, ako na to poukázal aj Willard V. O. Quine, sa nakoniec **podriaduje komunikačnému imperatívu**: „konceptuálne schémy sa k sebe dostatočne približujú svojimi strednými a vyššími dôsledkami, aby nám umožnili úspešne komunikovať.“ (QUINE 2005, 31) K takémuto reduktívnemu pohybu, kompresii znaku – symbolu prostredníctvom *kódu*, keď jeden symbol má ambíciu pohlcovať iné symboly, dochádza dokonca aj vnútri samotnej logiky. Spomeňme aspoň ambíciu „tzv. *Shefferovho symbolu*, ktorý reprezentuje znak '↑' a číta sa '...je nezlučiteľné s ---'.“ (ZOUHAR 2008, 63) Vo svojej podstate ide stále o ten istý rekurentný imperatív: „Špeciálne symboly umožňujú prehľadnú a rýchlu manipuláciu, zavádzanie nových pravidiel a nových operácií. Úvahy vyjadrené ťažkopádne (a nepresne) prirodzeným jazykom, dostávajú v symbolickom jazyku stručný (a presný) nástroj vyjadrenia.“ (MATERNA 1968, 29)

A práve na tomto mieste, v tomto bode, a v intenciách tohto textu, možno identifikovať dezolátny stav poznania súčasných logikov, keď vo svojich prácach vágne operujú s množinou atribútu: „symbolický“, tzn. s množinou „symbolov“ a používajú spojenie symbolický jazyk, čo je v podstate vágnosť na druhú, čím vytvárajú metafyzickú presupozíciu, že môže existovať aj nesymbolický jazyk, alebo dokonca logika, ktorá nie je symbolická. Ale nebudem predbiehať polemický vývoj tohto textu.

Ak by sme to mali zhrnúť, tak tento Fregeho počín, keď elementárne „symboly“ sú schopné reprezentovať logické a zároveň „jazykové“ operácie a relácie, už implicitne predpokladá izomorfizmus. Totiž – korešpondenciu jednej štruktúry, napr. „prirodzeného jazyka“, so štruktúrou „umelého jazyka“, ktorý tú prvú nielenže zviditeľňuje, ale aj modifikuje podľa komunikačnej túžby/imperatívu: *zrozumiteľnosti*. Aj keď Fregeho teória, systém a „symbolika“ ($\neg^A$ – negácia, $\exists^F(x)$ – všeobecná kvantifikácia) sa paradoxne (odmysliac si paradox, ktorý v jeho systéme neskôr objavil Russell) stala pre mnohých nezrozumiteľná – nekomunikovateľná¹⁵ a neuchytila sa ani v samotnej logike, nepochybne priniesla istú znakovú invenciu (dnes už asi len estetický pôžitok vhodný ako potlač na tričko, alebo tetovanie) a rozohrala tak zaujímavú interakciu medzi viacerými znakovými režimami. Inými slovami a opäť v intenciách môjho textu: Napriek tomu, že sa Fregeho „symbolická hra“ neujala, môžem konštatovať, že sa tu nekriticky zaužívalo slovné spojenie *symbolická logika*, *symbolické princípy* a *symboly* v logike, na ktoré teraz narážam. Preto aj Russell, ktorý odhalil Fregeho slabiny v predhovore k Wittgenstenovmu traktátu písal o zneužívaní „jazyka“ práve z dôvodu nepochopenia *symbolických princíпов*. A práve symboly by mali potom tvoriť cestu k dokonalému jazyku. (WITTGENSTEIN 1922, 7) Dokonca tento úzus nájdeme v akejkol'vek náhodne zvolenej modernej učebnici logiky, pretože ambícia logiky sa vo svojom jadre nemení, a ako na to poukázal už Wittgenstein, robí z logiky tautológiu, t.j. niečo, čo chce byť rezistentné voči akejkol'vek genealogii. A asi aj voči akýmkoľvek diferenciám a informáciám, ktoré štruktúrujú fakty.

Rovnako Wittgenstein, v tom istom vydaní *Traktátu*, píše o symbolickej komplexnosti, ktorá môže byť vyjadrená a definovaná v jednoduchšej >>symbolike<<. (3.24,

---

¹⁵ Samozrejme nepopierame aj fakt, že v rámci internej komunikácie, vedie k znakovým inováciám aj epistemická/kognitívna motivácia, t.j. systematicky zachytiť – izomorfizovať svoj znakový režim podľa predpokladaných štruktúr reality.

s. 33) Zároveň sa pre Wittgensteina stáva symbol synonymom výrazu,¹⁶ (3.31, s. 34) pričom keď spomína Fregeho a Russella tvrdí, že znak je súčasťou symbolu (aj keď by to vlastne malo byť naopak, symbol ako súčasť znaku, pozn. autora) vnímateľného zmyslami a preto symboly, ktoré sú charakterizované rôznymi znakmi (písané/grafické alebo fonetické/zvukové) nás vedú na dve rôzne cesty, čo znamená, že pri rozlíšení a reprezentácii dvoch rozdielnych charakteristík vecí, alebo objektov, nemôžeme použiť ten istý symbol – znak. (3.321 – 3.322, s. 35) Ale opäť, na tomto mieste sa nebudeme venovať semiotickým rozborom homonymie, ani Wittgensteina, pritom rovnako ako *Traktát*, ako aj *Filozofické skúmania*, kde sa Wittgenstein nakoniec na mnohých miestach aj tak utieka k znakom (a tým pádom aj k semiotike, ku ktorej na sklonku svojej kariéry utiekol aj Rudolf Carnap, aby tak opustil hrubé, a obmedzené analýzy viedenského pozitivizmu;¹⁷ nám nepochybne ponúkajú takúto možnosť.¹⁸

Tak napr.: Pre našu jazykovú hru (48)¹⁹ „existujú *rôzne* možnosti, *rôzne* prípady, v ktorých bychom řekli, že určitý znak pojmenováva v této hře čtverec té a té barvy. Řekli bychom to např., kdybychom věděli, že lidem, kteří tuto řeč používají, bylo používání příslušných znaků vštípeno tím a tím způsobem. Nebo kdyby bylo stanoveno písemně, třeba formou tabulky, že tomuto znaku odpovídá tento prvek, a kdyby se této tabulky používalo při výuce této řeči a k rozhodování v určitých sporných případech.“ (WITTGENSTEIN 2019, ods. 53, 42) Vrátim sa ale k hlavnej línii môjho textu, ktorú tvorí spochybnenie zaužívaného spojenia *symbolická logika* a návrh nahradiť ho adekvátnejším spojením.

Keď som na začiatku použil spojenie znakov >>ustálená signifikácia<< miesto ustálený jazykový úzus, bolo to z týchto dôvodov: (i) predbežná potreba eliminovať zo slovníka pojem jazyk ako vágny a „zmysluprázdny“ pojem (aj keď som stručne uviedol jeho definíciu), (ii) zdôrazniť proces signifikácie/semiózy a zdôrazniť tak potrebu nahliadať isté problémy zo semiotickej perspektívy;²⁰ a po (iii) poukázať v súlade s Derridovými postrehmi, že sa teraz prevažne pohybujeme len na úrovni grafického zápisu (!), a ktorý neponímame len ako suplement, ani ako ekvivalent k *fonetickému – sonárnemu znakovému režimu/sústave*.²¹ Ďalej – použitie úvodzoviek v texte malo naznačiť istý dištanc od zaužívaného úzu *symbolická logika*, ktorý, ako už bolo viackrát naznačené, považujem za vágny a pripraviť tak pôdu pre nový úzus, novú konvenciu. Miesto symbolov a symbolickej logiky navrhujeme

¹⁶ Aj z toho dôvodu považujeme pojem výrazu za nadbytočný pojem.

¹⁷ Pozri napr. (PEREGRIN 2005, 119).

¹⁸ To, či sa mu to podarilo, nás v tomto texte už nezaujíma.

¹⁹ V anglickom vydaní: „Our language-game (48) has various possibilities; there is a variety of cases in which we should say that a sign in the game was the name of a square of such-and-such a colour. We should say so if, for instance, we knew that the people who used the language were taught the use of the signs in such-and-such a way. Or if it were set down in writing, say in the form of a table, that this element corresponded to this sign, and if the table were used in teaching the language and were appealed to in certain disputed cases.“ (WITTGENSTEIN 1958, ods. 53)

²⁰ K semiotizácii filozofie pozri napr. (VIŠNOVSKÝ 2015)

²¹ Aj keď na tomto mieste treba poznamenať, že keď hovorím o sonárnosti a sonarite, netreba ju automaticky stotožňovať so znakovou sústavou netopierov a delfínov, ktoré túto sústavu používajú priamo, aby si pomocou identifikovaných diferencií vytvorili model priestoru (t.j. aj rozpriestranených telies), aj keď človek pomocou zvuku, jeho prekladu do grafického znakového režimu, ako je to napr. v prípade sonografie, rovnako dokáže identifikovať ontologické diferencie. Inými slovami: Ak sa nám podarí takýto systém na získavanie informácií o diferenciách zasimulovať, môžeme tak myšlienkový experiment Thomasa Nagela „ako sa cíti netopier“ poslať tam, kam patrí. Totiž na smetisko filozofických dejín.

začať používať spojenie *logická syntéza* a *systematická logika*. Zdôvodnenie a zavedenie takejto konvencie, bude teda hlavným cieľom tohto textu, resp. jeho záveru. Všetko ostané však súvisí s týmto cieľom, napriek tomu, že hlbší rozbor si zasluhuje ďalšie štúdie (DŠ).

Jediná platná axióma ako ne-možnosť ne-komunikovať. Od znaku k symbolu.

Logici, matematici, ale aj iní ľudia (v budúcnosti sa dá predpokladať, že ich nahradí AI – umelá inteligencia, ktorá je schopná od 50. tých rokov 20. storočia robiť formálne dôkazy), ktorí majú záľubu vo vytváraní rôznych grafických systémov, obľubujú popritom vytvárať všemožné axiómy, ako podmienky funkčnosti systému. Axiómy ako nespochybniteľné a počiatočné dohody rozohrávajú proces izomorfizácie – *ontologického prekladu* z jedného modelu reality do druhej (rovnaké sa poznáva rovnakým, Friedrich Nietzsche). Didaktickou pomôckou, tzn. názorným príkladom je potom *teoréma*. Tú treba podľa počiatočných axiomatických znakov, inferenčne modelujúcich systém, dokázať, aby sa potvrdila aj platnosť a epistemická funkčnosť takéhoto axiomatizovaného znakového systému/režimu. S takýmto postupom prišiel už Eukleides v 4. stor. p.n.l. a preto za znaky – symboly/syntémy môžeme pokladať aj geometrické útvary, ktoré sa v *procese izomorfizácie* snažia imitovať reálne fyzikálne trojdimenzionálne útvary, čím jednotlivý materiálny výskyt (token) substituujú a subordinujú pod všeobecný virtualizovaný typ.²² Platónske idey (a všeobecniny vo všeobecnosti) teda jednoznačne vyrastajú zo zeme a z prachu, t.j. ako informačné redukcie – kognitívne skratky, keďže je potrebné si odmyslieť isté nedokonalosti, a tvoria na úrovni virtuality, ktorú umožňuje generovať CNS homo sapiens sapiens, odrazy (preklady) – projekcie rozmanitých útvarov.²³ Tie sú následne v procese biologickej a kultúrnej evolúcie fixované v dvoch typoch nosičov: v (i) neuronálnej štruktúre homo sapiens sapiens, ako aj v jeho (ii) kultúrnych artefaktoch.²⁴ Homo sapiens sapiens potom tieto geometrické znaky – symboly/syntémy späťne projektuje do svojho teritória, čím vytvára pravidelnosti a redukuje tak počas svojho pohybu v priestore množstvo informácií, ktoré generuje neusporiadaná príroda, každý mikropohyb, a ktoré u tohto druhu aktivujú pocit úzkosti – dezorientáciu. Z istého hľadiska teda ide o formu adaptácie na *infosféru*, ktorá sa generuje len v relácii k poznávajúcej, t.j. epistemickej štruktúre.²⁵

Inými slovami: Pri akomkoľvek formalizovanom systéme ide o koordináciu interpretácie, aby bola v súlade so systémom (pričom takýto systém má vždy ambíciu na niečo referovať, aj keď neexistuje materiálny referent a systém tak funguje ako baudrillardovské simulakrum – referuje už len sám na seba) a jeho pravidlami, ktoré sa niekedy vágne označujú aj ako tradícia a autorita, ktorá sa tak bráni cudzej autorizácii. Axiómy, zaručujúce koherenciu systému sa tak stávajú akýmsi rigidným designátorom, pretože majú ambíciu referovať len na ten istý zákon (systém) vo všetkých možných bodoch uzatvoreného systému, ktorý sa tak pripravuje na komunikačný proces. Nebudeme sa však

---

²² Virtualitu neponímam ako protiklad k realite (!). Avšak ak by sme silou mocou chceli zaviesť ontologickú taxonómiu, môžeme konštatovať, že virtualita je súčasťou reality, t.j. na tomto mieste potvrdzujem existenciu jednorozcov, matematických objektov, alebo alternatívnych svetov. Ale pre poriadok znakov, treba uviesť aj to, že virtualita nie je nič iné, len vedľajší produkt semiózy. DŠ.

²³ Tie sa môžu stať napr. súčasťou výzdoby v mešite.

²⁴ Pozri pozn. č. 6.

²⁵ Za túto štruktúru môžeme dosadiť akýkoľvek živý organizmus.

venovať problematike rigidného designátoru v teórii referencie, ktorý do diskurzu zaviedol Saul Kripke. A to z jednoduchého dôvodu, považujem ho za nadbytočný pojem, aj keď mu, ako na to poukázal aj Umberto Eco, môžeme v komunikácii pripísať aspoň jednu predbežnú funkciu, totiž – byť začiatočným bodom, predbežnou komunikačnou dohodou – konvenciou, ktorá umožňuje *rozohrať referenčné vyjednávanie*. Ak by sme však *komunikačnú hru* teraz mali previazať s nejakým axiomatickým tvrdením, bola by ním antropologická axióma psychológa Paula Watzlawicka: „Základní vlastností chování, vlastně nejpodstatnější, a proto obvykle přehlíženou, je fakt, že: chování nemá žádný protiklad. Jinak řečeno, neexistuje nic takového, jako *ne*-chování nebo jednodušeji: není možno se *ne*-chovat. Vydeme-li z předpokladu, že veškeré chování v interakční situaci má význam sdělení, tj. je komunikací, plyne z toho, že ať se člověk snaží jakkoliv, nemůže *nekomunikovat*. Aktivita nebo neaktivita, slova či mlčení, vše má význam sdělení; ta ovlivňují další a tato další zase nemohou, *neodpovídat* na komunikaci a sama rovněž komunikují.“ (WATZLAWICK, P. – P., JACKSON, D. – BAVELAS, B.J. 2011, 43 – 44)

Táto axióma v podstate vyjadruje jeden banálny fakt: **Nemôžeme znegovať, ani spochybniť všadeprítomnú existenciu komunikácie** (v kontexte tohto textu komunikáciu diferencí), ktorá nás utvorila, a ktorej sa podriaďujú všetky ostatné fenomény z ľudskej skutočnosti, či už z hľadiska teórie, alebo praxe. Preto nie je naďalej potrebné viesť medzi nimi ostrú hranicu, ale je potrebné mať vždy na pamäti to, aby sme sa vyhli ontologickej reifikácii a mystifikácii, že všetky ostatné axiómy a dogmy, ktoré si konštruuje homo sapiens sapiens sú len kognitívne konfabulácie (*ne-možnosť anamnézy*). Čistá prax, alebo čistá teória je teda len nadbytočná fikcia. **To, čo štruktúruje a konštruje ľudskú skutočnosť,²⁶ čiže jej povaha môže byť aj fiktívna – virtualizovaná, sú teda toky rôznych informácií zachytávané a identifikované práve prostredníctvom znakov**, ktorým je vystavená epistemická štruktúra homo sapiens sapiens už od narodenia (ale aj pred ním), keďže už s prvým nádychom sme ponorení do komunikácie.

Komunikácia je teda imerzný proces, z ktorého sa nedá len tak vynoriť. Samozrejme treba na tomto mieste poznamenať, aby sme teraz neupadli do prvoplánového sociálneho konštruktivismu, a skratkovito prisúdili celú vnímanú realitu len a len sociálnym interakciám²⁷ – že si ľudské telo a vedomie vymieňa (okrem človeka) informácie aj so svojim okolím a zároveň je nimi determinované. Ak by teda naše fyzické telo nemalo informácie o prostredí, v ktorom sa nachádza, bolo by vymanené z evolučného procesu. A ak by naše telo „neinterpretovalo“, alebo „chybne“ interpretovalo požiadavky dynamického prostredia (vonkajšieho aj vnútorného), viedlo by to k jeho zániku a sebadeštrukcii. Takto prijatý komplex informácií o diferenciách (aj takých ako je zmena pomeru kyslík/oxid uhličitý vo vzduchu) potom vedie k expresii fyzických znakov vo relácii k tomu, kto ich vníma,²⁸ a ktoré vzhľadom na dynamiku prostredia, na ktoré svojou existenciou referujú, pretože ich modeluje, nemôžu byť fixované večne. „Znaky však nejsou sjednávány jednou provždy a 'natvrdo', ale jejich významy musí být vždy znovu a znovu vyhatávány, interpretovány příjemcem, živou bytostí.“ Takto to stručne, aj keď mierne v inej súvislosti, z hľadiska biosemiotiky zhŕňa biológ Anton Markoš. (MARKOŠ 2015, 25)

²⁶ Pozri: (WATZLAWICK, P., 1998, 7).

²⁷ K eliminácii sociálna sa budem venovať v DŠ.

²⁸ Autor je ateista, takže vo svojej teórii nepostuluje božskú myseľ, ani sa nepokúša o teóriu božskej mysle.

K podobnému záveru dospel ešte v minulom storočí aj antropológ a zoológ Gregory Bateson: „Každý organismus se může naučit jen to, co ho naučí prostředí, ve kterém žije, nebo komunikační zkušenost s organismy v jeho okolí. Nemůže se učit nahodile – učí se jen podobat či nepodobat ostatním.“ (BATESON 2018, 242) A práve Bateson je potom ten, kto prvý formuluje **teóriu informácie ako diferencie**. Realita je pre Batesona, rovnako ako pre tento text, potenciou možnosti nekonečných diferencií. „My si z tohto nekonečna vyberáme jen velmi omezené množství rozdílů, ze kterých se pak stávají informace.“ (BATESON 2018, 450)

Nemožnosť poprieť túto „axiómu axióm“ (nemožnosť ne-komunikovať diferenciu, t.j. aj seba samého) je spôsobené dvoma dôvodmi, ktorým sa žiaľ na tomto mieste, nemôžem hlbšie venovať²⁹: **1. Vznik možnosti negácie je dôsledok vývoja komunikácie (inovácia znakovkej sústavy)**, resp. jej nástroja: *znakovej produkcie*, keď sa *ľudská komunikácia* obohacuje o *symbolickú funkciu znaku*. Tá následne vedie k tomu, že môžeme komunikovať aj o neprítomných objektoch (alebo ich konštruovať) a priradovať im ľubovoľné *symbolické reprezentamény* – *znaky*. To vedie k možnosti formulovať a vnímať zákony, pravidlá a normy.³⁰ Tento rozdiel – diferenciu postrehol už Charles Sanders Peirce a neskôr Ernst Cassirer, Alfred North Whitehead, Ludwig von Bertalanffy, Gilbert Durand, René Alleau. Každý z týchto autorov,³¹ napriek rozmanitosti ich koncepcií sa zhoduje v základnej charakteristike *symbolickej funkcie* v komunikácii – *symbolu*, totiž – ako znaku, ktorý oneskoruje odpoveď, nie je nevyhnutne previazaný s empirickým objektom, a umožňuje tak substituovať viacero informácií.³² Symbol ako znak tak „nie je iba univerzálny (de facto umožňuje univerzalizáciu, pozn. autora) , ale aj neobyčajne premenlivý. (...) Pravý ľudský symbol sa nevyznačuje uniformnosťou, ale premenlivosťou. Nie je rigidný a neohybný, ale pohyblivý.“ (CASSIRER 1997, 93) Opäť a pre poriadok symbolov – treba poznamenať, že symbol vníma Cassirer ako kontrast k znaku (a signálu), ktorý je vždy prepojený s vecou. Túto slabinu v jeho znakovom režime, teraz korigujeme.³³

Arbitrárnosť a z nej vyplývajúci antiesencializmus, ktorý je vedľajším produktom symbolickej semiózy dokonca tvorí jadro štrukturalistickej paradigmy, ako na to poukázal aj Deleuze. (DELEUZE 1993, 9 – 13)

Tu potom vzniká prázdny priestor medzi tým, čím *označujeme* a tým, čo je takto *označované*: dynamický objekt, bezprostredný objekt, ale aj iný znak. A práve tento prázdny priestor je miestom, z ktorého vychádza možnosť imaginácie, filozofickej pochybnosti, negácie ako aj heideggerovskej úzkosti z ničoty, ktorá sa zabývala v jazyku, a ktorý Martin Heidegger nikdy nepochopil, pretože ho premýšľal v mysticizujúcom pátose svojej vlastnej ontológie. Rovnako môžeme dodať, že transcendencia, resp. pocit transcendencie je len vedľajším produktom symbolickej semiózy, ktorá sa tak fixuje množstvom patetických nadinterpretácií.

---

²⁹ DŠ.

³⁰ Keďže sa pravidlá a normy vyskytujú len v komunikačnom prostredí, navrhujem ich redukovat' na kód a kodifikáciu. DŠ. Normy, pravidlá a zákony, sú mimo komunikačný proces, len vágny a zmysluprázdny pojem.

³¹ Väčšina z nich reaguje práve na Cassirerovu teóriu.

³² Niektorí autori, napr. Cassirer používa vágny pojem významu.

³³ DŠ.

K interpretácii symbolu ako k možnosti konvencie, prázdneho miesta, ale aj hry, ktorá toto miesto vyplní a rozohráva *dvojznačnosť*, nás vedie aj etymológia samotného symbolu, ako na to poukázal Eco: „Řecké sloveso *symballein* totiž znamenalo setkať sa, pokusiť sa o výklad, pokusiť sa o dohad, vyriešiť hádanku, usuzovať na základe čehosi vágného, jelikož necelistvého, na základe něčeho, čo pouze naznačovalo, evokovalo, odhalovalo, leč konvenčným spôsobom nevyslovilo. V tomto smyslu byl symbol jakýmsi zlověstným, náhlým zážitkem, jenž ohlašoval nejasné, jen mlhavě předpovězené důsledky. Symbol byl sémeion, ale neuchopitelné kvality. Byl božským sdělením. Když člověk mluví v jazycích, všichni rozumí, leč nikdo nedokáže nahlas vyslovit to, co bylo pochopeno.“ (ECO 2004, 15) Ak to dotiahneme do dôsledkov, tak *emergencia symbolickej komunikácie*, a tým pádom signifikácie, generuje stav, ktorého vedľajším produktom sú všetky symbolické formy, ktorým sa s istou dávkou páťosu venoval aj Cassirer: náboženstvo, umenie, veda a filozofia.

Aj napriek tomu, že kognitívno-semiotický skok z nesymbolickej komunikácie na symbolickú nie je dodnes na poli antropológie a neurológie uspokojivo vyriešený, budeme ho v tomto texte vnímať ako druhú axiómu; a **ak aj niekto spochybnil túto prvú axiómu „nemožnosť nekomunikovať“ a podarilo sa mu uniknúť spod jej dogmy**, nemáme o tomto intelektuálnom výkone žiadnu informáciu a nemôžeme s ním ďalej polemizovať – t.j. komunikovať.

Ak to teda zhrnieme, pričom si uvedomujeme, že tu ostáva ešte veľa nezodpovedaných otázok a načrtnutých problémov, dospievame k nasledujúcemu dôležitému tvrdeniu: **Nič z toho, čo človek produkuje a čo vytvoril, vrátane vedy, neuniká komunikologickým skúmaniam.**³⁴ Ak sa teda podujmeme vysvetľovať akýkoľvek nám známy sociálny fenomén – a logika ním nepochybne je, keďže neexistuje „logik o sebe“, ale skupina logikov – nie sme oprávnení ignorovať túto bázu, resp. **komunikačný rozmer logiky** (matematiky a súhrnne: vedy) pri akomkoľvek probléme. Vymaňovať akýkoľvek pojem, ako aj samotný „pojem pojmu“, z procesu **komunikácie a jej diktátu**, je z nášho hľadiska vždy krokom smerom k metafyzike ako *ontologickej nadinterpretácii*. Nadinterpretácia a metafyzika je teda dôsledkom prekročenia hraníc daných skúmaným a interpretovaným objektom v procese semiózy, o ktorom komunikujeme a chceme komunikovať, aj keď ontológia môže byť, rovnako ako rigidný designátor, prvým krokom ako rozohrať komunikačnú hru.

Keby sme teraz mali parafrázovať Ludwiga Wittgensteina, vyzeralo by to asi nasledovne: **Hranice nášho sveta, sú hranicami našej komunikácie a semiózy, t.j. možnosti našej znakovkej produkcie ako predispozície niečo rozpoznať a diferencovať.** Táto formulácia teda zo svojho jadra eliminuje vágny pojem jazyka a vedie k tomu, že nemám najmenší dôvod si o jazyku myslieť čosi viac, než len to, že ide o *hybridné dynamické štruktúry fonetického informovania*, ktoré *imitujú ontologické diferencie*. A to platí aj pre všetky ne-fonetické znaky, a to aj napriek tomu, že môžu po zavedení konvencie zastupovať fonetickú signifikáciu, ako je to napríklad v prípade moderného písma, ktoré by bez predošlej fonetickej kompetencie, bolo nečitateľné.

Dôsledok: Nevznikol by náš „vnútorný hlas“ a znaky na papieri by sa nedali preložiť do zrozumiteľného jazyka, s ktorým významovo kooperujú. Komunikačný teoretik Water J.

---

³⁴ Každý rozdiel produkuje min. binárnu opozíciu, pričom táto binárna opozícia, dialektika, nie je nič viac, len protosemióza. Kontrast fixuje informáciu.

Ong k tomu poznamenáva: „Myšlení je zasazeno v řeči, a nikoli v textech, které vždycky získávají svůj význam prostřednictvím odkazu viditelných symbolů ke světu zvuků. To, co čtenář vidí před sebou na stránce, nejsou skutečná slova, nýbrž kódované symboly, pomocí nichž si může řádně zasvěcený člověk skutečná slova vyvolat ve svém vědomí ve formě opravdového nebo imaginárního zvuku.“ (ONG 2006, 89)

Žiaľ, ani Ong, ani Cassirer, ani Whitehead, ani Bertalanffy (o pozitivistických a neopozitivistických logikoch ani nehovoriac) neboli schopní postrehnúť zásadný rozdiel,³⁵ totiž, že *kód* a *kodifikácia* kvalitatívne pretvárajú *symbolickú funkciu*. Tento rozdiel postrehol ako jediný až historik vedy a filozof René Alleau: „Je politování hodné, že logikové a matematici nepoužívají spíše slovo 'syntéma' nežli symbol. Nejenom z toho důvodu, že tento termín lépe upozorňuje na *konvenční* charakter arbitrárně zvoleného znaku a odlišuje jej tak od zcela 'arbitrárních' (v saussurovském slova smyslu, tedy 'nemotivovaných') znaků *lingvistického* typu, ale také z toho důvodu, že toto slovo postrádá jakékoliv odkazy k nějakým konceptuálním či intuitivním 'reziduím' v ideografickém užití daných znaků a jejich 'textovém' zřetezení (v matematickém slova smyslu, tj. zřetezením do 'teorií').“

Podme sa teda v závere pozrieť na to, prečo je potrebné „prekrstiť“ symbolickú logiku na **syntematickú logiku** a miesto symbolov, ktoré implikujú istú vágnosť, pričom poznamenávam, že vágnosť, na rozdiel od pozitivistickej túžby po komunikačnej jednote, netreba vnímať negatívne. A treba uznať, že okrem filozofie (a možno lepšie ako filozofia) má k tejto téme, čo povedať aj antropológia a religionistika.

Od symbolu k syntéme. Medzi hlavné charakteristiky symbolu teda patrí jeho polyvalencia a polysémia. Filozof a historik vedy René Alleau doslova hovorí o jeho významovej nenásytosti: „Jestliže je člověk *par excellence* 'symbolizujícím živočichem', je to mimo jiné z toho důvodu, že samotný charakter symbolické funkce má za důsledek to, že není možné nasýtit se 'vlastním smyslem' věcí a jsoucna, že je vždy možnost přidat *přebytek* (surcroit) *dalších, transfigurujících smyslů*.“ (ALLEAU 2014, 16) V tejto súvislosti je potrebné uviesť dôležitú poznámku: **Aj napriek tejto „symbolickej nenásytosti“ sú všetkým využívaným symbolom v komunikačnom procese uložené isté výskytové³⁶ hranice a významové limity a to z toho dôvodu, aby nevznikla nekonečná extenzia a intenzia symbolu, čo by viedlo k strate významu, možnosti na niečo referovať, náraste chaosu a strate rádu, tzn. aj možnosti byť komunikovaný (tradovaný).** Symbol by sa tak rozpustil v nekonečnom množstve interpretačných možností – a ani jedna by nebola lepšia ako druhá, pretože by všetky boli prípustné.³⁷ Takáto miera relativizácie, arbitrárnosti a nemotivovanosti znaku nie je prípustná dokonca ani v náboženstve, ani vo vede, ani v umení, ani o filozofii, keďže vždy existujú isté kritéria – mantinely (Umebrto Eco), ktoré redukujú informačnú variabilitu. A to aj napriek tomu, že filozofia a umenie vždy mali

³⁵ Výnimku tvorí len Peirce, keďže o symbole pojednával vo vzťahu k znaku a semióze, pričom na základe prvej a druhej trichotómie vypracoval až 66 rôznych znakových typov. Bližšie pozri napr. (ŠVANTNER 2017)

³⁶ Podrobne sa im venuje antropológička Mery Douglasová vo svojej práci *Purity and Danger* (Čistota a nebezpečenstvo). Z inej pozície a s inými pojmami tento problém analyzoval aj Michel Foucault.

³⁷ O takýchto mantineloch pojednáva napr. Eco v (ECO 2011, 116)

tendenciu prevracat' a deštruovat' zaužívané symbolické štruktúry, alebo ukazovat' na rozpory a obmedzenia v náboženských a vedeckých symbolických formách.³⁸

Ale prejdime teraz k redukcii symbolu, pričom treba prijať ešte postreh Michela Foucaulta, keď tvrdí, že ide o „vnútenie istého počtu pravidiel tým jednotlivcom, čo diskurzy udržiavajú, a o obmedzenie prístupu k diskurzom. V tomto prípade sa prerieduje počet hovoriacich subjektov; do rádu diskurzu nevstúpi nikto, kto nevyhovuje určitým požiadavkám (kto by narušil symbolický rád, pozn. autora) alebo od počiatku nie je na to kvalifikovaný. (...) Výmena a komunikácia sú pozitívne figúry, ktoré vystupujú vnútri komplexných systémov obmedzení a mimo nich by nepochybne nemohli fungovať. Najpovrchnejšou a najviditeľnejšou podobou týchto systémov obmedzení je to, čo by sme mohli súhrnne nazvať rituálom; rituál definuje kvalifikáciu, akú musia mať jednotlivci, ktorí hovoria (a ktorí v hre nejakého dialógu, opytovania sa, recitácie musia zaujať také a také stanovisko a vysloviť taký a taký druh výpovede); definuje gestá, správanie, okolnosti a celý súbor znakov, ktoré musia sprevádzať diskurz; a napokon určuje predpokladaný alebo vynútený účinok slov, ich pôsobenie na tých, ktorým sú adresované, hranice ich donucovacej hodnoty.“ (FOUCAULT 2006, 24 – 25)

Aby symbol prepustil svoj „význam“ – hodnotu, musí byť interpretovateľný tradíciou. Kontinuitu tejto tradície zabezpečujú už spomenuté rituály a obyčaje, ktoré na základe priestoru a času, v ktorom je symbol umiestnený, redukujú jeho polysémiu, pričom, **a to je hlavný rozdiel medzi vedeckým a všetkými ostatnými symbolmi**, nie je takáto sémantická redukcia absolútna. Princíp identity je v tomto prípade kľzavý. Identita sa teda javí ako sieť (neexistuje substancia symbolu, symbol o sebe),³⁹ a nie ako stabilná jednotlivina. Cesta k vedeckosti, je teda cestou k symbolickej (pojmovej) jednoznačnosti, čo je nakoniec v súlade aj s pozitivistickou túžbou.

Aby sa symbol stal vedeckým, znižoval variabilitu diferencií a zrýchľoval tok informácií, musí byť jeho funkcia jednoznačne zafixovaná – kodifikovaná. Musí byť vymedzené jeho pole pôsobnosti a prostredníctvom deskriptívnej inštrukcie sa musí zabezpečiť opätovný vstup do symbolickej štruktúry vedeckého textu. Operacionalizovaný a kontrolovaný vedecký symbol/systéma je zdvojená – dočasne izolovaná – alfa už nie je α , omega už nie je ω , čím je takýto komplex znakov abstrahovaný od pôvodného symbolu – protosyntémy, ktorá je vo vedeckom diskurze teraz dekontextualizovaná. Po dekontextualizácii je jej priradená nová utilitárna funkcia. Tým sa prekonáva priestor a čas – symbol sa počas abstrakcie univerzalizuje.

René Alleau tento proces ilustruje na príklade vývoja matematickej znakovkej sústavy: „Téměř všechny matematické znaky jsou vzaty z různých systémů psaní odvozených z řecké či latinské abecedy a byly úmyslně odvráceny od svého původního užití jako 'písmena' fonetického zápisu. (...) Přidáme-li k těmto výpůjčkám z řecké a latinské abecedy jejich zastaralé a kurentní podoby, takzvané 'arabské' číslice, interpunkční, diakritická a spojovací znaménka, některé zvláštní znaky hebrejského, ba dokonce i japonského původu (...) získáme celkem pět set systémů logicko-matematického typu.“ (ALLEAU 2014, 94)

³⁸ Samozrejme aj na rozpory vo filozofii a umení. Jeden typ umeleckého prejavu sa môže stať kritikou iného umeleckého prejavu, napr. formou dekontextualizácie a paródie.

³⁹ (ALLEAU 2014, 14)

Pre to, čo sme teda uviedli ako charakteristiku vedeckého symbolu, odporúča Alleau zaviesť nový pojem – **nie symbol, ale syntéma. Syntéma je teda vedeckou funkciou na symbole.** „Proto považuji za důležité doporučit užívání slova ‘syntéma’ k obecnému označení jakéhokoli ‘arbitrárního’ a ‘konvenčního znaku’, jehož jednoznačný a konstantní význam je záměrně stanoven zúčastněnými stranami, které se na jeho užívání dohodou.“ (TAMTIEŽ, 42)

Syntémy sú teda aj z hľadiska sociálna niečo umelé, čo vyžaduje vedomú kontrolu (bez asociácie a konotácie) zo strany jednotlivca s ich funkciami, preto sa aj niektorým ľuďom javia *syntémy* ako odcudzené reality a človeku a vzniká voči nim odpor. (MATERNA 68, 29) To sa prejavuje v nevhode k takejto forme zápisu, opak je však pravdou: **nie je nič bližšie k človeku, k jeho schopnosti manipulovať so symbolickou funkciou a prostredníctvom nej komunikovať o realite, ako je to práve v prípade formalizovaných syntém, ktoré si túto realitu následne izomorfizujú.** A ak túto izomorfizáciu dotiahneme do dôsledkov, tzn. jeden znakový systém bude dokonalo kopírovať štruktúru iného systému, čím vznikne ekvivalencia a možnosť zaviesť totožnosť, vrátíme sa na začiatok. Z tohto hľadiska sú podniky ako TIL (transparentná intenzionálna logika) vždy vystavené riziku, keď rovnovážny znakový stav eliminuje možnosť informácie, ktorá je tak existenčne závislá na existencii rozdielov – diferencií. A to nielen v ontologickom, fyzikálnom, ale aj v symbolickom móde.

Aby sme teraz neupadli do pytagorejského mysticismu,⁴⁰ je potrebné uviesť, že efektivita matematického zápisu a výsledkov, ktoré vo vede prináša, nie je spôsobená tým, že sme odhalili izomorfnú skutočnosť, ktorá by bola ontologicky rovnocenná našim znakom, ale tým, že sa (i) spresnila a **zefektívnila komunikácia medzi vedcami a maximalizovala sa tak ich zameranosť na skúmané objekty.** Druhým dôsledkom **je efektivita prostredníctvom infinitezimálneho počtu imitovať infinitezimálne diferencie.** Vráťme sa ale k previazanosti vedy so spoločnosťou.

Alleau sa v tejto súvislosti odvoláva na psychológa Jeana Piageta: „Vytvoření znaku tedy předpokládá život ve společnosti, kdežto symbol si může vypracovat už jedinec sám (napr. ve hře malých dětí). Je ovšem samozřejmé, že symboly se mohou socializovat, a kolektivní symbol je tak celkem na polovině cesty mezi znakem a symbolem. Čistý znak je naproti tomu vždycky kolektivní.“ (TAMTIEŽ, 43) Samozrejme – dá sa tu polemizovať s Piagetovým ponímaním znaku, ale to by sme sa príliš vzdialili nášmu záverečnému zámeru.⁴¹ Totiž – k návrhu ponímať demarkáciu vedy primárne cez metodické používanie „slova *syntéma*, od řeckého slovesa *syndesmeó*, ‘spojuji dohromady’, pro označení všech konvenčních znaku.“ (TAMTIEŽ, 43)

Funkcia, ktorá robí preklad symboliky do systému sytematiky, nazýva Alleau sytematizáciou.

Ďalšia z výhod sytematizácie je v jej schopnosti anticipácie: „Tato anticipační funkce sytematizace je o to pozoruhodnější, že není pouze potenciální, ale také striktně koherentní, takže v mnoha případech otevírá zkušenosti pevně danou a přímou cestu ke zkoumání a interpretaci svých daností.“ (TAMTIEŽ, 98) Môžeme si na tomto mieste uviesť konkrétny

---

⁴⁰ Krátku úvahu na túto tému ponúka napr. poľský filozof Leszek Kołakowski (KOŁAKOWSKI 1998, 72 – 77)

⁴¹ DŠ.

príklad, ktorý viedol k úspešnej predikcii nových (ešte neprítomných) poznatkov: Mendelejevovu tabuľku chemických prvkov. Ale opäť – ako pripomína Alleaova historická genealógia – nebola táto cesta k sytematickej signifikácii v chémii jednoduchá – a predchádzala jej zložitá alchymistická symbolika, ktorá sa prelínala s alegorickými témami. Prvý pokus o „syntematizáciu chémie“ vidí Alleau v pokuse švédskeho chemika Torberna Olofa Bergmanna (1734 – 1784), ktorý ešte stále inšpirovaný alchýmiou, zaviedol nové syntémy pre oheň, vodu, vzduch, horľavé substancie, metalické substancie, soľ, alkalické soli a kyseliny. Jeho notifikácia však nebola univerzálne zrozumiteľná a neumožňovala opis, čo kombináciu nových chemických prvkov a javov, preto v roku 1787 predložil významný chemik Lavosier svoju reformu na zdokonalenie chemickej nomenklatúry. „Pravidla nomenklatury stanovila, že 'každé označení sloučeniny musí zároveň poukazovať na jména prvků přítomných v této sloučenině.'“ (TAMTIEŽ, 100 – 101)

Tým sa podľa Alleaua pôvodne nemotivované arbitrárne znaky v rámci vedeckého spoločenstva menia na motivované a to fyzikálno-chemickou povahou označovaného objektu. Preto napríklad pojem neutrónu „nese své označení z toho důvodu, že je elekticky neutrální.“ (TAMTIEŽ, 102) Tieto znaky sa teda neustále vyvíjajú a sú do nich zavádzané nové kodifikácie, čím sa pochopiteľne zvyšuje nárok na kompetenciu čítať takúto znakovú sústavu. **Nevedieť prečítať a používať takúto znakovú sústavu – kód sa potom rovná „vedeckej negramotnosti“ a exkomunikácii z užšieho kruhu zasvätených,** ktorá môže nastať aj po porušení týchto nadkódovaných pravidiel.

Aby sme však z Alleauovej koncepcie neutvorili vulgárny a dogmatický scientizmus, ktorý si privileguje celé ľudské poznanie, je potrebné uviesť, že sytematická „funkce symbolismu tak představuje pouze jednu z jeho fundamentálních operací. Čím lépe ji oddělíme od funkce 'alegorické' a 'typologické', tím lépe budeme moci navrátit symfonii poznání a jejím interpretacím všezahrnující rozsah a hloubku jejich reálných a možných rozvinutí.“ (TAMTIEŽ, 99) Takýmto poňatím epistemológie sa Alleau viditeľne približuje k svojmu učiteľovi Gastonovi Bachelardovi, čo znamená obrat od pozitivistickej koncepcie vedy smerom k skúmaniu takých procesov ako je imaginácia.

Alleau neustále upozorňuje na pluralitu prístupov, pričom môžeme s istotou povedať, že by odmietol aj úvahy o zavedení dokonalého jazyka, ktorému by sa mali podriaďiť všetky ostatné vedy. A to najmä z toho dôvodu, že každá **znaková-symbolická-sytematická sústava má svoje dejiny**, svoje špecifické motivácie, ako aj hranice toho, čo môže a vie vyjadriť. Skôr ako o preferenciu jedinej znakovkej sústavy, by sa mal snažiť človek o osciláciu medzi rôznymi typmi znakov a ich kritické prehodnocovanie. Aj na tomto predpoklade je postavený projekt všeobecnej vedy o symboloch, ktorú Alleau postavil na analýzach princípu analógie.

Syntémy podľa Alleaua môžeme ďalej rozdeliť na *topologické*, *chronologické*, *mnemotechnické* a *metabolické* (týkajúce sa ekonomickej zmeny). Pole skúmania syntém sa teda nevyčerpáva len logicko-matematickou, fyzikálnou, alebo chemickou signifikáciou, ale otvára sa aj takým fenoménom, ako je ekonomická symbolická funkcia využívajúca peniaze a cenné papiere.

Ak by sme na záver mali vymedziť, čo rozumieme pod demarkáciou vedy, bola by to predovšetkým **vedomá, kritická a invencii otvorená manipulácia s vlastnou znakovou sústavou**, ktorú len dopĺňajú také diskurzívne kritéria ako verifikácia (Rudolf Carnap),

falzifikácia (Karl Popper), riešenie problémov v rámci vedeckej paradigmy (Thomas Kuhn), výskumný program (Imre Lakatos), či ďalšie požiadavky ako komunikovať vedu a vedecké poznatky, napr. cez zverejňovanie publikácií (Robert Merton). Poprípadе by sa do teórie vedy dala zaviesť aj teória, ktorá by sa snažila o zmierenie „vedeckých vojen“, keď jedna paradigma (napr. normálnej vedy) útočí na novú paradigmu, pričom stimulom tohto útoku je nepochopenie nového symbolického/systematického režimu a nových foriem interpretácie.⁴²

Schopnosť „robiť vedu“ môžeme teda zhrnúť predovšetkým ako schopnosť vedecky komunikovať. A čo z toho všetkého, čo bolo spomenuté, vyplýva pre logiku, matematiku a vedu vo všeobecnosti a najmä pre úzus symbolická logika a symbolický systém? Po prvé: Tvrdiť, že niekde existujú matematické, alebo logické vzťahy, je rovnaké ako tvrdiť, že existujú abecedné vzťahy, čo nie je nič iné ako nadinterpretácia a mytizácia.

Ak by sme to mali zhrnúť, tak ani rigidná interpretácia, rigidná systematizácia – sytematizácia, nie je dostatočnou zárukou, že ide o lož – konfabuláciu. Nakoniec na toto riziko naráža aj „symbolizmus“ Whiteheada, ktorý má pomerne blízko k Ecovej teórii lži (ale aj k Nietzsche, či Watzlawickovej teórii): Mezi symbolismem a přímým poznáním je jeden velký rozdíl. Přímý zážitek je neomylný. (...) Symbolismus je však velice klamavý v tom smyslu, že může vyvolávat jednání, city, pocity, a přesvědčení o věcech, které jsou pouhými představami, dojmy či názory, nemajícími zakotvení ve světě, k jehož předpokládání nás symbolismus vede.“ (WHITEHEAD 1998, 12)

A práve táto súvislosť, tento arbitrárny vzťah medzi symbolom a skutočnosťou ako niečím, motivácia na tento vzťah poukázať, stojí v pozadí tohto textu. A je výzvou nielen pre logiku, vedu, ale aj pre filozofiu.

LITERATÚRA

1. ALLEAU, R. (2014): *Věda o symbolech*. Praha: Malvern.
2. BATESON, G. (2018): *Ekologie mysli*. Praha: Malvern.
3. CASSIRER, E. (1977): *Esej o člověku*. Bratislava: Pravda.
4. DELEUZE, G. – GUATTARI, F. (1987): *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenie*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
5. DELEUZE, G. (1993): *Podľa čoho rozpoznávame štrukturalizmus?* Bratislava: Archa.
6. ECO, U. (2004): *Meze interpretace*. Praha: Karolinum.
7. ECO, U. (2011): *Kant a ptakopysk*. Praha: Argo.
8. FOUCAULT, M. (2006): *Rád diskurzu*. Bratislava: Agora.
9. CHARVÁT, M., KARLA, M., ŠVANTNER, M. (2015): *Archeologie znaku*. Praha: Polemos.
10. CHARVÁT, M. (2016): Gilles Deleuze. *Asignifikatní sémmiotika*. Praha: Polemos.
11. MARKOŠ, A. (2015): *Znaky a významy v evoluci*. Praha: Nová beseda.
12. ONG, W.J. (2006): *Technologizace slova*. Praha: Karolinum.
13. PEREGRIN, J. (2005): *Kapitoly z analytické filosofie*. Praha: Filosofía.
14. PEREGRIN, J. (2018): *Co je nového v logice*. Praha: Nová beseda.

---

⁴² Pozri (KUHN 1981) (SARDAR 2001).

15. PEIRCE, CH. S. (1931-1958): *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Cambridge: Harvard University Press.
16. ŠVANTNER, M. (2017): *Nepochopená setkání: sémiotika a sociální věda o médiích*. In: Sociální studia/Social Studies 2, 99–122.
17. VIŠNOVSKÝ, E. (2015): *Peirce a Rorty: Pokus o zmierenie dvoch verzii pragmatizmu*. In: Filozofia: Bratislava, SAV, roč. 70, č. 7, s. 497-504.
18. VOIGT, V. (1981): *Úvod so semiotiky*. Bratislava: Tatran.
19. WATZLAWICK, P., JACKSON, D., BAVELAS, B.J. (2011): *Pragmatika lidské komunikace*. Praha: Newtonbooks.
20. WHITEHEAD, A.N. (1998): *Symbolismus, jeho význam a účín*. Praha: Panglos.
21. WITTGENSTEIN, L. (1922): *Tractatus Logico-Philosophicus*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd.
22. WITTGENSTEIN, L. (1958): *Philosophical investigations*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
23. ZOUHAR, M. (2008): *Základy logiky*. Bratislava: SAV.
24. ZOUHAR, M. (2010): *Problémy jazyka a počiatky analytickej filozofie*. Bratislava: Aleph.